

kan hij dit niet, natuurlijk is zijn brief een alarmkreet, waarvan hij niet elke intonatie verantwoord kan. Werd nu zijn goede trouw aan de gezworenen glashelder gemaakt, dan konden zij het niet-schuldig uitspreken, zonder den generalen staf den smaad aan te doen van door die uitspraak te constateeren, dat Zola al zijn heftige woorden waar gemaakt had. En aldus hadden zij misschien aan het door de Boisdeffre gestelde alternatief kunnen ontkomen.

Het proces, dat na de verklaring van de Pellieux was gaan zakken, heeft weer een opflukking gehad in de drie laatste der vijftien zittingen. De advocaat-generaal hield een zonderling-mat, bijna onverschillig requisitoir en onmiddellijk daarop volgden Zola's prachtige bladzijden aan de gezworenen. Er is ongetwijfeld rhetoriek in dit stuk en het bracht geen bewijzen. Maar de bewijsvoering diende overgelaten te worden aan de advocaten en in verband met de pleidooien van dezen, schijnt Zola den juisten toon te hebben getroffen. Het is waar — van hen, niet minder dan van de generaals, slechts verzekeringen: „ik zweer dat Dreyfus onschuldig is.” Maar vooreerst heeft men hem telkens belet den draad te volgen, als hij dien vast had; en men heeft van de voornaamste punten het bewijs eenvoudig niet toegelaten. En dan: was niet juist deze trillende taal de ware om gezworenen en publiek te laten gevoelen, dat hier de dichter, de man van hart aan het woord was, die onrecht had gezien en het niet kon dulden; die nooit meer rust zou kennen, als hij dat onrecht liet bestaan, waarvoor hij, uit millioenen, voor zichzelf zoo sterk de medeverantwoordelijkheid gevoelde?

Labori heeft, zoo niet het bewijs geleverd, de hooge waarschijnlijkheid van Dreyfus' onschuld aangetoond. Uit deze rangschikking van feiten en gegevens ontspringt de twijfel vanzelf, spruit de noodzakelijkheid voort van een revisie van het proces of van een vernietiging van het in strijd met de wet gewezen vonnis.

Voor wie hooren en zien wil althans. Maar het Fransche volk in zijn meerderheid, het Parijsche publiek en de gezworenen, die er de trouwe afspiegeling van zijn, hebben zich oogen en ooren met de handen dichtgestopt. *On ne parlera pas de Dreyfus.* Het is alles best mogelijk wat ge zegt, maar het hindert ons in onze zaken, het kan gevaarlijk worden voor ons land, het is grievend voor onzen generalen staf, en wij zijn bovendien tegen de joden. *On ne parlera pas de Dreyfus!*

Zola heeft ervan gesproken. En hij is veroordeeld tot het *maximum der straf*, na bevestigende beantwoording van alle aan de jury gestelde vragen: een jaar gevangenis en 3000 franken boete.

Ik moet hier afbreken, omdat mijn ruimte volgeschreven is. Als ik dit alles in den koelen toon van den kroniekschrijver heb gesteld, dan is het waarlijk niet, omdat het mij niet tot in het diepst van mijn ziel beweegt. Maar dan is het veeleer, omdat er iets in mij aan het verstijven is: de liefde die ik gevoel voor *ce beau pays de France*, het land van de Revolutie en van Napoleon, het land van kunst en letteren, het land van Hugo, Pasteur en Zola,